

Martin Nodl, *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století,*

Brno 2007, Centrum pro studium demokracie a kultury, 264 s., ISBN 978-80-7325-112-3

V soudobém českém historickém myšlení je nemalá pozornost věnována rovněž historiografii a teorii historické vědy, většinou však tyto tendence nacházejí své zpodobnění v realizaci konferencí a pracovních kolokvií, vydávání konferenčních sborníků a publikování dílčích studií v odborném tisku. Zaslouženou pozornost pak vzbudí každý větší publikační počín, tím spíše, že původních prací věnovaných české historiografii, případně jejím teoretickým otázkám u nás vychází stále poměrně málo. Pozoruhodnou v tomto smyslu se proto stala publikace Martina Nodla *Dějepisectví mezi vědou a politikou* s podtitulem *Úvahy o historiografii 19. a 20. století*.

Při prvním seznámení s knihou může čtenář snadno nabyt dojmu, že autor mechanicky pospojoval do jednoho celku výsledky svého rozvažování o dějinách a dějepisectví, k němuž, jak sám uvádí v předmluvě, jej vedla jakási vnitřní potřeba od konce 90. let, neboť se věnuje tématům, jejichž vnitřní souvislost odhalit není právě snadné. Jak jinak bychom totiž mohli při prvním setkání s jeho dílem charakterizovat spojitost mezi tématy Václav Vladivoj Tomek a František Palacký, německá mediévistika v českých zemích a studium sociálních a hospodářských dějin, Bedřich Mendl a sociální dějiny středověku, případně mezi kontinuitou a diskontinuitou husitologického bádání 50. a 60. let 20. století, Grausovými proměnami pojetí krize pozdního středověku a ohlasem osobitých postojů francouzské historiografie v našem vědeckém prostředí a konečně mezi středověkou prosopografií, mikrohistorií a historickou antropologií a dějinami umění a sociální historií? Autor sám si je možnosti takového pochopení, či spíše nepochopení svého díla velmi dobře vědom, a snad právě proto v závěru poznamenává, že „nejen knihy mají své osudy. Osudy mohou mít i jednotlivé studie, což je právě případ textů zařazených do knihy *Dějepisectví mezi vědou a politikou*, jež je souborem devíti na první pohled svébytných, ve skutečnosti jemným předivem provázaných textů, jež mají svou vnitřní logiku a jež spolu, někdy možná jen v náznacích, komunikují.“ (s. 233)

Domnívám se, že pozornému čtenáři se tato vnitřní souvislost rozkryje s postupující četbou, neboť nelze přehlédnout, že více či méně zřetelným leitmotivem všech devíti studií jsou sociální dějiny. Autor sleduje jejich postupné ustavování ve druhé polovině 19. století a volí pro zachycení jejich počátků pozoruhodný fenomén české historiografie, tj. Václava Vladivoje Tomka (dodnes mám ostatně v živé paměti Nodlův brilantní příspěvek přednesený na tomkovské konferenci v dubnu

2005 v Hradci Králové, v němž posluchačům objasnil podobnosti a rozdíly historického myšlení Tomkova a Palackého a osobitých způsobů jejich vědecké práce). Za neméně pozoruhodnou pak považují jeho, jak sám uvádí, „rozmáchlou studii“ o německé medievalistice v českých zemích, neboť je osobitou reflexí jejího významu v kontextu sociálních dějin středověku v českém dějepisectví, reflexí tématu doposud nezřídka opomíjeného. Tuto první část Nodlový práce příznačně nazvanou *Zrození* pak uzavírá fenomenální studie o Bedřichu Mendlovi ilustrující mj. nesnadnou institucionalizaci sociálních a hospodářských dějin v české historické vědě meziválečného období, jež je výsledkem nejen autorova precizního studia archivního materiálu a Mendlova vědeckého díla, ale rovněž jeho obrovské náklonnosti k Mendlovi-historikovi a Mendlovi-člověku. Nodlovým uchopením této výjimečné postavy českého dějepisectví prolínají snad všechny možné způsoby pojetí výrazné vědecké osobnosti; provádí komparaci jeho vědeckého směřování a vyzrávání s historikem Theodorem Mayerem, analyzuje Mendlovo teoretické pojetí historické vědy, uvádí jeho inspirační zdroje i Mendlův osobitý způsob jejich využití a rozvedení, značnou pozornost věnuje Mendlově postupující kariéře, včetně detailního rozboru habilitačního řízení a nesnadného působení na pražské univerzitě, vysvětluje jeho vztah ke Gollově škole a postoj „prvních Gollových žáků“ Josefa Pekaře a Josefa Šusty k němu, neopomenul se zabývat Mendlovým vztahem k teoriím Maxe Webera a z něj odvoditelným Mendlovým postojem k marxismu. Pozoruhodný je rovněž autorův výklad přijetí Mendlova díla českou poválečnou marxistickou historií a jeho následné zdůvodnění. Snad jedině, co v Nodlově studii o Bedřichu Mendlovi postrádám, jsou jeho vazby k zakladatelům revue *Annales* Marku Blochovi a Lucienu Febvrovi, tím spíše, že vzešly z iniciativy francouzských historiků, a ačkoli nakonec nevedly k navázání přímé Mendlovy spolupráce s redakcí, na obou stranách bylo učiněno několik pokusů o její uskutečnění. Za zmínku by jistě stálo rovněž osvětlení skutečnosti, proč Mendl v *Annales* nikdy nepublikoval, ačkoli za tímto účelem připravil minimálně dvě stati: v roce 1928 *Sol tributaire et sol libre au moyen âge* a studii o obyvatelstvu středověké Vratislavi,¹ která v německé verzi publikované roku 1929 vzbudila pozornost Henriho Pirenna, na jehož doporučení počátkem roku 1930 uvažovali Bloch a Febvre o jejím publikování v *Annales*, a to s podmínkou, že text bude opatřen jistým metodologickým úvodem a budou v něm provedeny určité korekce.

1 BEDŘICH MENDEL, *Breslau zu Beginn des 15. Jahrhunderts. Eine statistische Studie nach dem Steuerbuche von 1403*, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens* 63/1929, s. 154-185.

Druhá část Nodlovy práce nazvaná *V zajetí marxismu* reflektuje výrazné projevy českého dějepiscetví v jeho poválečné éře, zejména v 50. a 60. letech, avšak s přesahem do doby normalizace. V ní se autor zaměřil rovněž na postižení problematického vztahu historie – politika. Všemi třemi studii prolíná jako osudová postava české poválečné historiografie František Graus, jehož Nodl považuje za „nejvýznamnějšího českého historika poválečných let“ (s. 235). Postihuje jeho přínos pro husitologické bádání a oceňuje především jeho schopnost precizní heuristiky, což považuje i za jeden z pozitivních rysů „<nové husitologie> a celé <nové medievistiky>: Za floskulemi a ideologickým balastem prací Josefa Macka i Františka Grause totiž stála bohatá faktografická heuristika, zaměřená především na popsání sociálních jevů a materiálních podmínek života městských a venkovských spodních vrstev. [...] V tomto ohledu vynikal především Graus, kterého nezajímaly velké osobnosti, nýbrž masy, viděné však překvapivě nikoli očima obsáhlých statistických souborů, nýbrž prizmatem jedinečných případů, jež sloužily ke konstruování (někdy velmi schematickému) sociální reality“ (s. 113). Svoji pozornost pak autor zaměřil rovněž na mladší generaci (Ivan Hlaváček, Jiří Kejř, František Hoffman, Jaroslav Mezník), která začala publikovat na sklonku 50. let „ve stínu těchto dvou nejmocnějších a také nejvýraznějších reprezentantů české medievistiky, jež kráčela v bezpečných stopách faktografického dějepiscetví“. Upozorňuje na návaznost jejich studií, kde „marxistická rétorika a marxismus jako takový nehrály vůbec žádnou roli“, na spolehlivé prvorepublikové dějepiscetví. Poukazuje na skutečnost, že jejich práce věnované městům v předrevolučním a revolučním období byly jednak inspirovány kvantitativním pojetím sociálních dějin a vykazovaly mnohem více znaky strukturalismu než marxismu. Dále se Nodl podrobně zabývá Kalivodovou *Husitskou ideologií*. Kalivodovo pojetí uvádí do vztahu s koncepcí Mackovou a Grausovou, postihuje jejich shodné i protichůdné momenty: „Příčiny vypuknutí husitské revoluce Kalivoda stejně jako Macek či Graus spatřoval v ‚první krizi feudalismu‘. Ve shodě s původní Grausovou koncepcí se domníval, že krize feudalismu byla důsledkem ‚prostoupení feudální ekonomiky prostou zbožní výrobou‘. Kořeny však na rozdíl od Grause spatřoval hluboko ve 13. století. Ona velká, staletá první krize feudalismu v jeho výkladovém modelu vedla k ‚albigenským válkám‘, k povstání Arnolda z Brescie a Fra Dolcina, k vystoupení lidových mas ve Flandrech a na počátku 14. století v konečné fázi ke všem revolucím (nikoli již pouze k revolučním hnutím) pozdního středověku, tedy k jacquerii, k bojům mezi řemeslníky s patriciátem v říšských městech či ve Florencii, k povstání Johna Balla a Wata Tylera, k husitské revoluci a nakonec k německé selské válce“ (s. 115–116). Dále připomíná, že společně s německou selskou válkou považoval Kalivoda husitství za „revoluční konflikty vyššího typu“. Zabývá se rovněž ohlasem, který *Husitská ideologie* vyvolala, či spíše nevyvolala, neboť jako jediné historiky, jež se jí nechali v době jejího vzniku inspirovat, uvádí Františka Šmahela a Josefa Válku, „kteří však

rozhodně nebyli nekritickými Kalivodovými obdivovateli“, a upozorňuje, že „v českém prostředí začala *Husitská ideologie* rezonovat až v 80. letech, a to především díky Kalivodovu propojení husitské revoluce s poděbradskou epochou a díky jeho nové konceptualizaci husitství jako permanentní revoluce, jež končí až porážkou stavovských vojsk na Bílé hoře“ (s. 122).

Františku Grausovi se Martin Nodl věnoval rovněž v samostatné studii, kde zřetelně postihl proměny Grausova pojetí krize pozdního středověku, počínaje jeho zájmem o pražskou předhusitskou chudinu, jíž se věnoval ve 40. letech, přes studium monetární krize, dále dogmatickým marxismem ovlivněný, široce pojatý koncept krize feudalismu, následný návrat k pojmu krize středověku, poznamenaný „vnitřním zpochybněním marxismu jako jediného interpretačního modelu, a k výkladu pozdního středověku jako krizového období, přičemž své názory ohledně krizového charakteru 14. a 15. století výrazně propojil s husitstvím“ (s. 123), přes příklon ke strukturalismem ovlivněnému terminologickému uchopení pozdně středověké krize v době emigrace až ke zpochybnění jejího strukturálního charakteru v závěru života, kdy se v podstatě vrátil k původní koncepci vypracované ve 40. letech. Autor upozorňuje, že Grausovy interpretační přístupy byly značně podmíněny dobou, a nahlíží je právě „v kontextu vývoje poválečné medievisťky i společenských změn, jež Grausovo historické myšlení ovlivňovaly a jejichž obecné kontury sám jako přední reprezentant československé marxistické historiografie spoluvytvářel, antikvoval a posléze zpochybňoval, ba přímo bořil“ (s. 125).

S Grausovou osobností se pak setkáme rovněž v poslední studii druhé části Nodlovy práce, věnované inspiračním vlivům francouzské historiografie, tj. totálními dějinám, dlouhému trvání a mentalitám, jejichž dosah byl v českém prostředí sice značně omezený, avšak přece jen alespoň v dílčích projevech přítomný. Jak autor uvádí a důkladnou znalostí reálií polské historiografie dokazuje, česká historická věda tak v mnohém osudově zaostávala za historií polskou, avšak například v případě nezájmu o Blochovo pojetí středověké společnosti si v ničem nezadala s německou historickou vědou. Jako poněkud výjimečná postava se v těchto souvislostech Nodlovi jeví opět František Graus, který tvorbu Blochovu prokazatelně znal, a dokonce neznalost jeho *Feudální společnosti* vytkl Václavu Černému v recenzi jeho knihy *Lid a literatura středověku*. Ačkoli znalost této Blochovy práce, kde je systematicky rozpracována koncepce totálních dějin, nepatřila „k dobrému vychování českých marxistických historiků“, konstatuje autor, že se jí v poválečné české historiografii dostalo přece jen jistého ohlasu. Postupně pak zaujímala místo ve vědomí historiků „probouzejících se z dogmatického marxismu“, jakým byl rovněž František Graus.

Z hlediska přijímání podnětů francouzského historického myšlení pak autor považuje Františka Grause za osobnost zcela výjimečnou. Již jeho dizertační práce o pražské chudině v době předhusitské z konce 40. let vykazovala jisté analogie

s pozdějšími koncepcemi francouzských historiků. Jak autor uvádí, tato jeho studie, „v západní Evropě až do počátku 60. let neznámá, voněla novotou právě díky zvolenému tématu. Prostřednictvím účetního materiálu a především na základě městských knih evidujících drobné dluhy a zástavy se pokusil vykreslit hospodářské postavení chudiny v předhusitské Praze (...) z hlediska budoucího bádání si zaslouží pozornost především autorovy sondy do každodenního života námezdních rukodělníků a služebného personálu“ (s. 150). Ve smyslu přejímání podnětů francouzské historiografie pak Nodl vysoce oceňuje Grausovu práci *Volk, Herrscher und Heiliger in Reich der Merowinger. Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit* (1965) „o vztahu pohanství a křesťanství, způsobech christianizace Germánů a vytěšňování pohanských bohů křesťanskými svěťci“, na niž Graus začal pracovat již v závěru 50. let. Jedná se totiž o působivou sondu do středověkého myšlení, která se stala konkrétním projevem Grausova odklonu od sociálních a hospodářských dějin k dějinám myšlení a vnímání, jenž byl vyvolán jednak narůstajícím přesvědčením o krizi soudobé historické vědy, včetně marxistické historiografie, jednak potřebou vyrovnat se západoevropskému dějepiscectví, jež bylo v 50. letech zasaženo výraznými proměnami. Nodl dospívá k závěru, že František Graus tak může být zcela „nepochybně považován za historika, jenž se nechával v 60. letech francouzskou historiografií inspirovat z českých badatelů největší měrou, jenž udržoval čilé osobní styky s francouzskými historiky a jenž pronikl i na stránky *Annales*, přesto však konstatuje, že jeho osoba netvořila výrazné ‚symbolické centrum‘ (...) srovnatelné s třemi symbolickými centry koexistujícími v polském prostředí.“ A dodává: „Ostatně František Graus byl z hlediska publikování na stránkách *Annales* 60. let v českém prostředí naprostou výjimkou“ (s. 151-152).

Jednu z příčin problematické recepce podnětů francouzské historiografie v českém, ale i polském, případně německém kontextu historické vědy, spatřuje pak autor vedle ztráty možnosti vzájemné komunikace, způsobené spuštěním železné opony, minimálním přísunu odborné literatury a v 70. a 80. letech, značně zdeformovaném chápání pojmu metodologie, v existujících tradicích středoevropského dějepiscectví, jež sahají hluboko do 19. století. Spojují historické myšlení především s institucí státu a historickou vědu nezvratně směřují k dějinám národním: „Rovněž v českém prostředí je obdobná etatistická vazba v odborném dějepiscectví výrazně přítomna již od dob Františka Palackého – původně samozřejmě v podobě zemského patriotismu, od roku 1918 pak již v ryze státní podobě. Po roce 1948 vazba historiografie na stát a především na jeho ideologii získala na síle a její výrazné působení je ve skutečnosti patrné dodnes“ (s. 144).

Třetí a poslední část recenzované práce nazvané Inovace a inspirace pojímá autor jako výraz jeho vlastního chápání moderně pojatých sociálních dějin pozdního středověku. První studii tak věnoval tématu středověké prosopografie, postihuje její genezi a uvádí a analyzuje reprezentativní příklady prosopografických přístupů,

například výzkumy církevního a univerzitního prostředí, kdy v české historiografii 60. let „na jedné straně vznikaly stále rozšiřované soupisy učitelů působících na lékařské, teologické či právnické fakultě, na straně druhé pak na jejich pozadí i první strukturálně pojaté práce, jež na základě torzovitě dochovaných pramenů sledovaly jak regionální, tak sociální původ studentů, a zároveň hledaly odpovědi na otázku, jaké bylo národnostní složení studentů a mistrů na artistické fakultě v posledních desetiletích před vydáním Kutnohorského dekretu. Teprve v posledních desetiletích se však započalo s detailním prosopografickým výzkumem univerzitních matric a se zkoumáním kariér především právnicky vzdělaných univerzitánů.“ (s. 190) Prosopografii pak Nodl považuje za „pokus o nové nazírání sociálních dějin, do jisté míry srovnatelných s mikrohistorií, s níž má tento přístup, ač to zní kacírsky, mnoho společného“.

Tématu mikrohistorie a historické antropologie je pak věnována druhá studie závěrečné části Nodlovy práce. V jejím úvodu autor poukazuje na nejednotné užívání těchto pojmů a na jejich stále časté naplňování nestejným obsahem, jež vede ke koexistenci jejich jistých variant. Následně pak provádí klasifikaci mikrohistorie ve třech rovinách, kdy rozlišuje „mikrohistorii, jejímiž hrdiny jsou doposud přehlížení reprezentanti spodních pater společnosti – mikrohistorii konfliktu a konečně demografickou či populační mikrohistorii“, z nichž každá má dle jeho soudu svůj vztah k historické antropologii a z antropologických postupů užívá pouze některé. Následně osvětluje, jakým způsobem pojmují mikrohistorií italská historikové Carlo Ginzburg a Carlo Poni, a jejich postoje dává do souvislosti s hledáním nových cest ve francouzské historiografii 70. let, jež vedlo k ustavení tzv. nové historie, tj. ke zformování dějin mentalit, označovaných někdy jako historická antropologie. Upozorňuje rovněž na odlišné pojetí Giovanniho Leviho, jenž „vyhroceně tvrdí, že ‚mikrohistorie vytváří jedinečný portrét, nikoli skupinový obraz‘“, na rozdíl od Ginzburga, který klade důraz na neoddělitelnost jedince od skupiny.

Ve svém výkladu se Nodl ztotožňuje s obecnou představou, že Ginzburg je nejvýznamnějším reprezentantem mikrohistorie. Jeho studiím, zejména analýze světa italského renesančního malíře Piera della Francesca, věnuje značnou pozornost a dospívá k závěru, že jeho obrazům klade Ginzburg tytéž otázky jako populárnímu Menocchiovovi, hrdinovi proslavené monografie *Sýr a červí*. „V obou případech má totiž jejich jazyk symbolickou podobu. Ginzburg přistupuje k Menocchiovovi a k Pierovi jako k ‚cizímu světu‘, jehož mluvu se pokouší přeložit z jazyka cizí kultury do jazyka kultury jemu vlastní, a stává se překladatelem jazyka minulosti do jazyka současnosti. V obou svých mikrohistorických knihách přitom pracuje s prameny, jež se k němu dostávají zprostředkovaně prostřednictvím inkvizitorů a prostřednictvím světa objednavatelů obrazů. Proniknout do Pierových představ či do Menocchiova mozku je tedy možné pouze pochopením světa humanistů či světa inkvizitorů, jejichž texty se snaží číst jako antropolog vyprávění svých informátorů“ (s. 211).

Specifickým znakem těchto mikrohistorických studií je pak podle Nodla skutečnost, že se snaží řešit teoretické reflexe daných problémů, jde tu o konkrétní postižení vztahu mezi učeneckou a laickou kulturou, a to především v rovině jejich koexistence. Upozorňuje však, že vedle nich vznikalo v 80. a 90. letech množství „antropologicky koncipovaných mikrohistorií, jež si žádné teoretické otázky nekladou a vyprávějí individuální příběh z dějin každodenního světa, jež bychom mohli nazvat antropologií individuálního konání a jež se týkají především otázek sociální pozice manželství, sexuality, prostituce a homosexuality“.

V závěru studie se pak autor zaměřil na mikrohistorií střetů a konfliktů. V těchto souvislostech vedle významných prací Emmanuela Le Roy Ladurieho a Roberta Darntona připomíná práci Jaroslava Čechury o broumovské rebelii a svým způsobem i Šmahelovu studii o pražském povstání v roce 1483, jež se mikrohistorií přibližuje analýzou postojů a motivací jeho hlavních aktérů.

Poslední ze tří studií závěrečné části Nodlovy práce je věnována dějinám umění a sociální historii. V kontextu recenzované práce ji autor považuje za text výjimečný: „Byla čtána s vnitřním chvěním a obavami, že na prvním sjezdu českých historiků umění (...) propadne, protože bude předložena publiku, které nad dějinami přemýšlí jinak než klasičtí historici. Myšlenkově se však váže jak k přemítání o neortodoxním marxismu, aplikovaném na dějiny pozdního středověku, tak k úvahám o mikrohistorií, protože klíčovou roli v něm vedle Michaela Baxandalla hraje Carlo Ginzburg“ (s. 239). Osobitost autorova přístupu spočívá, jak sám podotýká, v tom, že usiluje o nahlížení dějin umění v jejich sociálním kontextu, z něhož jej fascinují například „mecenát, sběratelství, vztahy mezi malíři a literáty, způsoby vizualizace textů a textualizace obrazů“.

Naznačený přístup přivádí autora k úvahám o povaze a genezi sociálních dějin umění, kterou odvíjí od polozapomenuté práce Arnolda Hausera *Sozialgeschichte der Kunst und Literatur* o kolektivních stylech, jež se stala předmětem kritiky Ernesta H. Gombricha: „Gombrich sociální dějiny umění jako takové sice neodmítal, avšak jejich jediný přínos spatřoval ve sledování sociální existence a změn materiálních podmínek, v nichž byla umělecká díla objednáвана a tvořena“ (s. 219). Dále připomíná práci Frederika Antala *Florentské malířství a jeho sociální pozadí* (1949), kterou považuje za první analytickou studii, kde byl vývoj umění zasazen do širokého společenského kontextu. Postoje těchto historiků prezentuje Nodl jako reprezentativní pro jednotlivé, do značné míry protichůdné způsoby uplatnění sociálních dějin v umění. Domnívá se, že právě jejich konfrontace umožnila v 60. a 70. letech utváření nového přístupu k sociálním dějinám či sociologii umění, „jehož premisou je snaha překonat zdánlivě nepropustné hranice mezi dějinami umění a historií, ať již v její tradiční podobě či v podobách ‚nové historie‘, jež v mnoha svých tvářích do značné míry reaguje na intelektuální diskurz marxismu 20. století“ (s. 222). V této souvislosti autor připomíná vystoupení Michaela Ba-

xandalla, jenž upozornil na vzájemnou provázanost sociálních dějin a dějin umění. Vedle Ginzburgovy studie o Pierovi della Francesca připomíná ještě práci Petra Burkeho o italské renesanci a z našeho kontextu pak zmiňuje podnětné příspěvky Zdeňka Hojdy zabývající se rozbohem výtvarných děl v inventářích domácností pražských měšťanů z let 1627-1740.

Závěrem pak autor podotýká: „Prostřednictvím těchto úvah a postřehů jsem se pokusil na konkrétních případech ukázat, že průsečíků mezi dějinami umění a sociokulturně pojatou historií existuje z hlediska široce pojímaných sociálních dějin umění mnohem víc, než se na první pohled zdá. Čistě stylové analýzy dnes jistě nejsou – a patrně nikdy nebudou – minulostí a pro řadu otázek nabízejí vskutku jediné možné odpovědi. Avšak v případech, že je budeme korigovat viděním vycházejícím ze sociální a historické reality, může se nám podařit nejen zpřesnit absolutní datování vzniku konkrétních soch a obrazů, ale zároveň vstoupit do jejich nitra. Každé dílo, ať už bylo ve své době pojímáno jako umělecké či jako pouhá řemeslná práce, totiž vznikalo v konkrétním sociálním kontextu, mělo svou dobovou dimenzi a vyjadřovalo představy a názory zadavatelů a autorů. Abychom pochopili tento složitý a často jen v hrubých sporných rysech odhalitelný proces, nesmíme se nechat strhnout k ‚dějinám umění bez dějin‘. Stejně chybnou cestou bychom se vydali, kdybychom se snažili konstruovat obrazy minulosti bez zřetele k jejich vizualizaci a bez uvědomování si stylových aspektů této vizualizace“ (s. 234).

Je zřejmé, že recenzovaná práce se vyznačuje nezvykle širokým záběrem a pozoruhodnou hloubkou autorova pohledu na jednotlivé problémy. Domnívám se, že ji lze považovat za spolehlivý obraz autorova kvalitního historického myšlení a především jeho postupného a systematického vzrávání. Přestože je publikace tvořena původně samostatnými studiemi, jejich vnitřní kontinuita je nesporná; ať už k jednotlivým úvahám přistoupíme s ohledem na jejich obsahové souvislosti, nebo z hlediska autorova pojetí historické vědy a historiografie, vždy se před námi objeví jejich spojitost. Témata, jimž se Martin Nodl ve své práci věnuje, jsou dle mého soudu reprezentativní pro jednotlivé fáze utváření sociálních dějin, tj. pro jejich prvotní „zrození a vzrávání“, následné „vyrovnávání se s marxistickou ideologií a konečně pro takřka soudobé hledání nových cest a neokoukaných přístupů“.

Nodlovy studie vynikají brilantním a širokým užitím komparativního postupu, a to ve chvílích, kdy srovnává nejen díla jednotlivých historiků, ale rovněž jejich autorské kontexty, případně národní historiografie, mezi nimiž vyniká srovnání české a polské historické vědy. Ocenit je třeba autorovu schopnost obousměrně prolínat kontext české a evropské historické vědy, založenou nepochybně na důvěrné znalosti teoretických koncepcí i značného množství konkrétních textů historiografie 19. a 20. století, čímž si vytváří prostor pro postžení specifických znaků českého dějepiscectví. Stejně tak je třeba vyzdvihnout jeho umění postihovat jednotlivé

osobnosti historiků nejen v kontextu historické vědy a historického myšlení, ale rovněž v širokém kontextu společenském a často i kulturním.

Nodlovo *Dějepisectví mezi vědou a politikou* patří dle mého soudu ke zdařilým projevům našeho současného historického myšlení. Čtenářům nabízí nejen neotřelé pohledy na tradici poněkud zprofanovaná témata, například Tomek versus Palacký, ale seznamuje je rovněž s pozoruhodnými koncepcemi evropské historické vědy, jež sice nejsou v našem prostředí zcela neznámou novinkou, často však povědomí o nich ulpívá pouze na povrchu, redukováno na několik základních a bezduše opakovaných tezí, jak tomu bývá v případě vztahování k totálním dějinám, dlouhému trvání a mentalitám rozvíjeným školou Annales, popřípadě při vzývání mikrohistorie, omezované často na osobnost Ginzburgovu.

Kvalita Nodlovy monografie je pak posílena autorovým kultivovaným a pregnantním vyjadřováním a nanejvýš vhodnými a s jeho vlastním výkladem organicky souvisejícími citacemi. Recenzovaná práce tak vykazuje vysokou úroveň jazykového ztvárnění do hloubky promyšlených problémů. Domnívám se, že se může stát cennou inspirací pro mnohé badatele i poučenou veřejnost, neboť pozornému čtenáři při jejím čtení na myslí jistě vyvstanou nové znepokojivé otázky. Hledání odpovědí na ně by se pak mělo stát předmětem dalších výzkumů a úvah o historiografii 19. a 20. století.

Veronika Středová